

Med detektoristene ute i felten

– Slik samarbeider vi i Bergen

ANNA WESSMAN

Pip, piip, piiiip ... Det er lyden du hører når du går med metalldetektor på dyrket mark. Det dempete signalet som indikerer rustent jern, blir av og til avbrutt av en skarp lyd som indikerer noe annet. Aluminiumsfolie? Eller kanskje noe finere, en sølvgjenstand? Privat metallsøking er blitt en populær hobby. I mars 2022 var det registrert 17 000 gjenstander funnet med metalldetektor i Norge, og tallet stiger stadig. Det er uklart hvor mange detektorister det finnes i Norge. Tidligere ble det antatt at det er mellom 2000 og 4000 detektorister, men dette tallet ser ut til å være overdrevet. I 2022 ble det levert inn gjenstander til våre fem universitetsmuseer fra 1000 enkelte detektorister.¹ Samtidig har Norges Metallsøkerforening (NMF) over 800 medlemmer. De fleste private metalldetektorister er middelaldrende menn, ikke bare i Norge, men også internasjonalt. Detektoristene motiveres av en personlig interesse for historie og gamle gjenstander. Ofte blir de seriøse detektoristene verdsatt som gjenstandseksperter over tid, spesielt på sosiale medier, både blant detektorister og arkeologer. For mange er seriøse detektorister derfor en verdifull ressurs.

Introduksjon

Privat metallsøking har blitt en utbredt hobby i mange nordeuropeiske land. Mens fenomenet vokste kraftig i mange deler av Europa allerede på 1980- og 1990-tallet, utviklet det seg ikke til en «boom» i Norge før på midten av 2010-tallet. Da metallsøking ble populært i Norge, vakte det først mye debatt og følelser, både for og imot.² Dette ser ut til å være en normal reaksjon. Lignende debatter er også dokumentert i andre land.³ Men i løpet av de siste ti årene har samarbeid med publikum blitt mer og mer vanlig og kan nå betraktes som en viktig del av vårt daglige arbeid. Detektoristenes engasjement beriker det arkeologiske materialet, men samarbeidet kan også påvirke oss arkeologer på et personlig plan. Ifølge Faro-konvensjonen (Europarådets rammekonvensjon om kulturarvens verdi for samfunnet) er kulturarven viktig for menneskers identitet, tilhørighet, livskvalitet og helse. Konvensjonen anerkjenner også at alle har rett til å dra nytte av og bruke kulturarven. Dermed kan metallsøking også ses på som en inkluderende og demokratisk måte å få tilgang til kulturarven på, så lenge det gjøres på en ansvarlig måte.

Metallsøking er et mangesidig forskningsfelt. Konsekvensene av denne hobbyen er selvsagt mange, fra ulovlig detektering og plyndring av fredede arkeologiske funnsteder til mer positive resultater, som ulike former for samarbeid med arkeologer og oppdagelse av nye arkeologiske funnsteder. Forskningen på metallsøking her i Norge har også blitt beriket med to doktoravhandlinger de siste to årene, og flere er på vei, noe som viser at dette er et viktig og aktuelt forskningsområde.⁴

Dessverre er medier fortsatt fokusert på leting etter «skatter» og andre gjenstander og ikke så opptatt av å gi et bredere perspektiv på metallsøking som hobby. I denne artikkelen vil jeg diskutere på hva slags samarbeid Universitetsmuseet nylig har innledet med de lokale detektoristene, og hvordan vi kan utvikle samarbeidet.

Samsøk på Dalehagen

I forbindelse med den forestående omleggingen av E16 mellom Arna og Stanghelle ble det gjennomført arkeologiske utgravninger i Dalehagen i Vaksdal. Det er tidligere funnet spor etter en jernalderboplass med tilhørende kokegroper fra folkevandringstid og vikingtid, som nå måtte graves ut før den nye veistrekningen kunne bygges. Siden det dreier seg om et ganske stort område, ca. 6800 kvadratmeter, ble det tidlig bestemt at området kunne være ideelt for metallsøking

Fig. 1 | Dagen startet med at prosjektlederen Søren Diinhoff ga en oversikt over søket. Foto: Anna Wessman, Universitetsmuseet i Bergen.

i form av et organisert fellessøk sammen med medlemmer av Bjørgvin Metalldetektorklubb.

Vi startet med et felles møte i begynnelsen av mars 2023, der vi diskuterte ulike tilnærminger og beste praksis for akkurat denne planlagte undersøkelsen. Det er viktig å høre detektoristenes syn på saken, siden de er ekspertene og vet best hvordan metalldetektorene deres fungerer og påvirkes under en felles undersøkelse.

Den 15.–16. april deltok ni detektorister fra Bjørgvin Metalldetektorklubb i det felles søket sammen med arkeologene fra Universitetsmuseet (Fig. 1). Detektoristene var svært motivert av samarbeidet og av at det fungerte på en velstrukturert måte. De sendte en navneliste over alle deltakerne til museet på forhånd og opprettet en intern Facebook-gruppe for detektoristene og arkeologene som var involvert i arbeidet. Klubben hadde også trykket opp nummererte neongule vester med logoen deres på. Hver detektorist hadde på seg en slik nummerert vest under hele søket (Fig. 2). På denne måten var det enkelt for alle parter å holde oversikt over hvor de befant seg i søkeområdet, og det gjorde det også enklere å

håndtere funnene, da hver enkelt kunne skrive nummeret sitt på posen i stedet for fullt navn.

Søkeområdet ble på forhånd delt inn i ruter på 10 x 10 meter. Alle signaler, inkludert jern, ble gravd opp. Vi ville ikke overse jernfunn, selv om vi visste at det sannsynligvis ville bety mye ekstraarbeid og flere funn. Jernsignaler blir ofte valgt bort ved større metallsøk, fordi jerngjenstander ofte er så sterkt korroderte at de kan være vanskelige å gjenkjenne og datere. Men dette kan føre til et forvrengt bilde av aktiviteten på stedet, siden ikke alle funn blir tatt opp av bakken. Dette ønsket vi ikke. Resultatene våre viste som forventet at en del av funnene var søppel, som moderne Hansa-korker, aluminiumsfolie fra sigarettbokser, metallskrap osv., men samtidig kunne vi forsikre oss om at vi ikke gikk glipp av informasjon som kunne være verdifull.

Bortsett fra det som åpenbart var søppel, og som derfor ble kastet vekk i felt, ble alle funn innmålt med takymeter, slik at vi kunne få et utbredelseskart over funnene (Fig. 3). Totalt ble

Fig. 2 | Hver detektorist hadde på seg en nummerert vest under hele søket. Foto: Anna Wessman, Universitetsmuseet i Bergen.

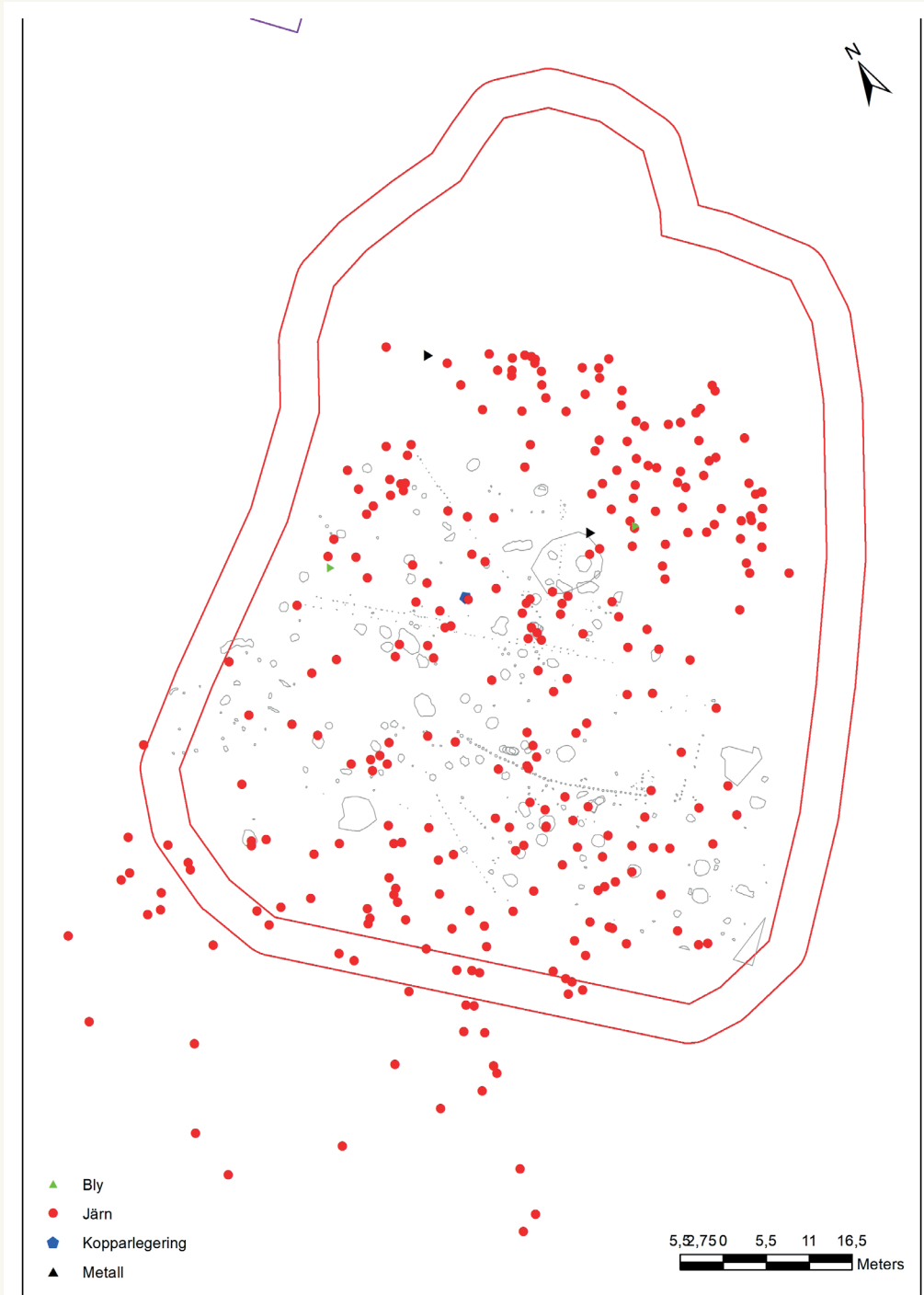

Fig. 3 | En utspredelse kart av Cecilia Falkendal, Universitetsmuseet i Bergen.

det samlet inn over 181 gjenstander i løpet av helgen. Interessant nok var en klar overvekt av funnene av jern, hovedsakelig ulike typer spiker. Det ble også funnet noen yngre mynter og blyplomber. (Fig. 4) Selv om majoriteten av funnene trolig kan dateres til etterreformatorisk tid, altså til etter 1537, ble det gjort ett funn som vakte arkeologenes interesse.

En detektorist kom over en stor jerngjenstand (Fig. 5). Etter samråd med de ansvarlige arkeologene ble det bestemt at gjenstanden skulle bli liggende i sin kontekst frem til de arkeologiske utgravningene. Under utgravningene ble gjenstanden, som trolig er en hammer fra vikingtiden, tatt opp som et gipspreparat for senere å bli gravd ut av en konservator ved museet.

Når det gjelder de mer moderne funnene, ble det avtalt at funn som ikke ble tatt inn i museets samling, skulle returneres til finnerne etter at feltarbeidet på stedet var avsluttet.

Hvordan gikk det?

Formålet med dette samarbeidet var ikke bare arkeologisk og rent forskningsmessig. Den sosiale interaksjonen var

Fig. 4 | En mulig tekstilplombe av bly med teksten VAKSDALS COMET. Blyplomber er vanlig fra middelalder og etterreformatorisk tid. Denne plombe er nok ikke så gammel. Foto: Anna Wessman, Universitetsmuseet i Bergen.

også viktig. Å diskutere og bli kjent med hverandre er en like viktig del av samarbeid med frivillige, ettersom slikt samarbeid bygger på gjensidig tillit. Det ble mange og lange diskusjoner i løpet av helgen, både under bilturene til og fra Dalehagen og i lunsj- og kaffepausene. Det sosiale fellesskapet er faktisk en viktig del av metallsøkerhobbyen; ofte er det, slik tidligere forskning har vist,⁵ nettopp dette som får folk til å melde seg inn i en detektoristklubb. Facebook-gruppen var fortsatt aktiv etter søket, og detektoristene lastet opp bilder av funnene sine, identifiserte dem og diskuterte med hverandre.

Detektoristene fylte ut et spørreskjema på slutten av dagen, der de skulle fortelle oss hva de syntes om samarbeidet, og om de ønsket å endre noe med tanke på fremtidige samarbeidsmuligheter. For å bygge et godt og langvarig samarbeid er det nødvendig å være lydhør, men også å kunne reagere raskt og være aktiv.

Museet fikk svært gode tilbakemeldinger for å være godt organisert og for god kommunikasjon. Samtidig fikk vi kritikk for at søkeområdet på 10 x 10 meter ikke fungerte så godt for detektoristene som vi hadde håpet. I stedet ble det foreslått at vi burde ha baner der detektoristene kunne gå frem og tilbake og eventuelt ta en ny runde på en annens bane for å sjekke at alle signaler er gravd ut. Vi vet fra tidligere erfaring med detektorister at noen er raskere enn andre, mens noen bruker svært lang tid på å gjennomføre et område. På denne måten kan man oppnå en jevnere spredning av funnene. Under det neste søket som museet arrangerte på Voss i begynnelsen av juni 2023, fikk detektoristene lov til å søke i baner, noe som var en vellykket beslutning.

Hva er godt samarbeid?

For museet er det viktig at samarbeidet med detektoristene har et solid fundament, da vi håper på et langsiktig samarbeid. Derfor er det også viktig at vi tenker på hvordan vi kan videreutvikle samarbeidet på en måte som er til fordel for begge parter. Vi ønsker selvfølgelig også å inkludere våre frivillige i denne diskusjonen.

Det finnes mange ulike måter å samarbeide med frivillige på. Rick Bonnie et al.⁶ har identifisert tre mulige former for samarbeid: bidragende deltakelse (*contributory participation*), samarbeidende deltakelse (*collaborative participation*) og sam-skapende (*co-creative*) deltakelse.

Bidragende deltakelse er utformet av forskere, mens allmennheten bidrar med data. Samarbeidende deltakelse, derimot,

Fig. 5 | En trolig hammer fra vikingtid. Foto: Anna Wessman, Universitetsmuseet i Bergen.

er ofte utformet av forskere, mens allmennheten bidrar med data og hjelper til med å analysere dataene eller formidle forskningsresultatene. Ved samskapende samarbeid utformer forskere og allmennheten prosjektene i fellesskap, slik at i hvert fall noen av deltakerne er aktivt involvert i alle trinnene i den vitenskapelige prosessen. Når det gjelder detektorsamarbeidet vårt her på Universitetsmuseet, er det tydelig at vi fortsatt er langt fra et samskapende samarbeid basert på et folkeforskningsperspektiv. Man kan si at vi bare er i startgroppen.

Samarbeid med frivillige blir ofte omtalt som *slow archaeology* (langsom arkeologi), fordi det er en langsiktig investering som krever engasjement og tid. Bærekraftig samarbeid krever et solid fundament og kontinuerlig dialog. Det krever også en genuin interesse fra begge parter og kan derfor ikke påtvinges. Det er ikke alle arkeologer som føler seg komfortable med å gi fra seg makten og dele den med andre. Det er heller ikke alle arkeologer som ønsker å samarbeide med offentligheten. Det samme gjelder detektorister; noen detektorister ønsker å fortsette å gå ut på egen hånd, uten andre klubber eller noe samarbeid med arkeologer.

Det ligger også ulike forventninger til grunn for de frivillige deltakernes tanker om samarbeid. Hva de forventer, avhenger sannsynligvis av hvordan de har opplevd tidligere kontakt med arkeologer, universiteter og museer. Har de for eksempel blitt møtt med oppmuntring og dialog, eller med travle og avvisende mennesker som ikke har tid eller lyst til å lytte til dem? Akkurat nå ser det ut til å være en umettelig interesse for samarbeid, spesielt blant detektoristene i Bergen. Dette var også tydelig på samlingen på Dalehagen. Det var langt flere detektorister som hadde lyst til å delta, enn det var plass til på prosjektet.

Vi må selvsagt også være selvkritiske i vårt samarbeid med detektoristene. Foreløpig har vi bare samarbeidet med én lokal detektorforening. Dette kan oppfattes som urettferdig overfor andre frivillige grupper som kanskje ønsker å samarbeide med oss, spesielt siden vi for øyeblikket ikke kan samarbeide med alle. Dessuten kan begreper som «samarbeid» og «engasjement» bety svært forskjellige ting for ulike grupper, så vi må være sikre på at vi mener det samme når vi snakker med hverandre.

Den gode nyheten er at vi står overfor nesten uendelige muligheter for samarbeid, som ikke alltid trenger å involvere omfattende økonomiske ressurser. Likevel er det klare grunner til å øke samarbeidet og engasjementet.

- Axelsen, I. 2021: *What's the deal with old things? An exploratory study of attitudes and practices towards certain old things among archaeologists and metal detectorists in Norway*. Oslo: Universitet i Oslo.
- Bonney, R., H. Ballard, R. Jordan, E. McCallie, T. Phillips, J. Shirk og C. C. Wilderman 2009: *Public Participation in Scientific Research: Defining the Field and Assessing its Potential for Informal Science Education*. A CAISE Inquiry Group Report. Washington, DC: Center for Advancement of Informal Science Education (CAISE).
- Fredriksen, C. 2023a: A Realm of Virtual Knowledge: Exploring the Capacities of Norwegian Metal-detected Assemblages, *Norwegian Archaeological Review* 56(1): 22–37.
- Fredriksen, C. 2023b: «Funnet med metallsøker i dyrket mark»: En relasjonell studie av norsk praksis overfor privat metallsøking og ployelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale. Trondheim: NTNU.
- Simon, Nina. *The participatory museum*. Museum 2.0, 2010.
- Thomas, S. 2015: Collaborate, condemn, or ignore? Responding to non-archaeological approaches to archaeological heritage, *European Journal of Archaeology* 18(2): 312–335.
- Thomas, S. 2019: Conflicting Values or Common Ground? Some Concluding Thoughts. I: S. Campbell, L. White & S. Thomas (red.), *Competing Values in Archaeological Heritage*. Springer.
- Wessman, A., Koivisto, L. & Thomas, S. 2016: Metal detecting in Finland - An ongoing debate, *Open Archaeology* 2: 85–96.
- Wessman, A. 2023: Searching for the past. Relationships between Finnish metal-detectorists and Heritage Professionals. I: A. Richardson, M. Bintley, J. Hines, A. Seaman & E. Swift (red.), *Transitions and Relationships over Land and Sea in the Early Middle Ages of Northern Europe*. Bath: Isle Heritage CIC, s. 199–213.

NOTER

1. Fredriksen 2023a
2. Axelsen 2021
3. F.eks. Thomas 2015; 2019; Wessman et al. 2016; Wessman 2023
4. Axelsen 2021; Fredriksen 2023b
5. Axelsen 2021: 110-111; for en sammenligning med finske data se Wessman 2023
6. Bonney et al. 2009, se også Simon 2010

FORFATTER

Anna Wessman
 Anna.Wessman@uib.no